

Brottet olaga våldsskildring i relation till internetpornografin

Av jur. kand. Juni Livion

Inledning

I dagens pornografi utgör inslag av våld och förnedring av kvinnor snarare regel än undantag. Detta gäller även den svenska porrindustrin. Granskningar visar att kvinnor i svenskproducerade porrfilmer i stor utsträckning framställs som "horor" som förtjänar straff och nedvärdering. Exempel på inslag i filmerna är gruppvåldtäkter, grov misshandel, kvinnor som får sitt ansikte spolat i toaletten eller förmås äta sin egen avföring.¹

Forskning visar att de som exploateras i porrindustrin inte bara får fysiska skador utan även långtgående psykiska skadeverkningar. Att pornografin får skadeverkningar i samhället och förvrider synen på sexualitet och kvinnors värde är också väl dokumenterat.²

Trots detta verkar porrproducenterna relativt obehindrat, utan att åtgärder vidtas för att skydda dem som exploateras i industrin. En fråga som har väckts är varför lagstiftningen mot *olaga våldsskildring* inte tillämpas mot våldspornografin. Med anledning av detta har jag ombetts av Unizon att utreda frågan, med utgångspunkt i följande frågeställningar:

Kan det explicita våldet mot kvinnor i dagens internetpornografi omfattas av lagstiftningen om olaga våldsskildring?

Skulle man i så fall kunna åtala producenterna?

I granskningen har jag bland annat utgått från uttalanden i lagens förarbeten och i doktrin samt den praxis som finns på området. Baserat på detta diskuteras möjligheten att åtala pornografins producenter för olaga våldsskildring.

Olaga våldsskildring i lagtext och praxis

Introduktion

Brottet olaga våldsskildring återfinns i brottsbalkens 16:e kapitel om brott mot allmän ordning. Lagtexten definierar brottet på följande sätt:

16 kap. 10 c §

Den som i bild skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring, döms, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för **olaga våldsskildring** till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring.

Sprider någon av oaktsamhet en skildring som avses i första stycket och sker spridningen i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte, döms till ansvar enligt första stycket. Lag (2010:1881).

¹ För vidare läsning om den svenska porrindustrin, se Donevan, Meghan, *Syns man inte finns man inte – Inblick i den svenska porrindustrin*, Talita 2019.

² Se bl.a. Unizons egen sammanställning av forskningsläget, *10 punkter sammanfattande punkter från forskningen om porr och porrindustrin*.

Paragrafens första mening tar sikte på skildringar av sexuellt våld eller tvång och samt grovt våld av annat slag. Både stillbilder och rörliga bilder omfattas.³ Den andra meningen tar enbart sikte på rörliga bilder och kriminaliserar även skildringar av närgånget eller utdraget grovt våld mot människor eller djur.

Det som straffbeläggs att skildra sådana bilder om det görs *med uppsåt att sprida* bilderna, och även själva spridningen av sådana bilder. Med spridning avses att bilderna säljs eller på annat sätt tillhandahålls, hyrs ut eller visas. Det krävs inte att bilderna sprids till en större allmänhet, men enligt doktrinen förutsätts att spridningen måste ske till fler än endast ett fåtal personer.

I bestämmelsen finns ett undantag från straffbarhet om gärningen är försvarlig, vilket kan tänkas vara fallet när till exempel en journalist rapporterar om brottet olaga våldsskildring och ger bildexempel.

Bestämmelsens syfte

Bakgrunden till bestämmelsen är motverka de skadeverkningar som våldsskildringar kan ha. I förarbetena framhålls att våldsskildringar kan ha en normerande effekt där tittaren imiterar vad den sett, att skildringarna kan provocera fram aggression samt på sikt leda till avtrubning och likgiltighet inför våld. Gällande våldsskildringar inom pornografin har särskilt framhållits att innehållet kan vara kränkande och påverka unga människors syn på sexualitet samt mäns syn på kvinnor, vilket motverka jämställdhet mellan könen.⁴

Vilka kan straffas?

Som nämnts kan både den som skildrar våldet i syfte att sprida det, och den som faktiskt sprider bilderna, straffas.

Även den som tillhandahåller en plattform för att sprida materialet kan fällas till visst ansvar, inte för själva huvudbrottet olaga våldsskildring men för brott mot lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor. Enligt lagen ska den som till exempel ansvarar för en omodererad hemsida eller chattforum se till att innehåll som laddas upp där inte är brottsligt. Om olaga våldsskildringar har hemsidan eller chattforumets innehavare en skyldighet att ta bort materialet (efterhandsmoderering). Om detta inte görs kan den ansvarige tvingas betala böter. Lagen tillämpas dock mycket sällan.

Olaga våldsskildring som tryck- eller yttrandefrihetsbrott

Brottet olaga våldsskildring har en motsvarighet i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Om brottet begås i ett medium som är grundlagsskyddat aktualiseras brottet därför som ett tryck- eller yttrandefrihetsbrott.⁵ Grundlagsskyddade medium kan t.ex. vara tidningar och böcker, tv-sändningar och vissa hemsidor.

Om den olaga våldsskildringen utgör ett tryck- eller yttrandefrihetsbrott gäller särskilda regler. Det straffrättsliga ansvaret faller då normalt endast på en person, som anses ansvarig för det aktuella mediet. Ansvaret bestäms enligt en ansvarskedja, där det i första hand är utgivaren som kan hållas ansvarig.⁶ Den ansvarige presumeras ha kännedom om vad som publiceras och kan inte undgå ansvar genom att hävda att hen inte har känt till innehållet.

³ Roos, Mari-Ann, Karnovs lagkommentarer till brottsbalken, nr 844.

⁴ Proposition 1986/87:151 s 91 f och 101 ff.

⁵ Tryckfrihetsförordningen (TF) 7 kap. 7 § samt yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) 5 kap. 1 §.

⁶ 8 kap TF och 6 kap YGL.

Särskilt om skildringar med sexuellt innehåll

Vid skildringar av sexuellt våld krävs inte att våldet är grovt, men vad när det kommer till stillbilder har det ansetts att våldet måste vara av ”någorlunda kvalificerat slag”.⁷

Med skildringar av sexuellt våld menas skildringar av ”sadistiska beteenden eller likartade förfaranden som är ägnade att uppfattas så att någon mot sin vilja blir utsatt för kränkande eller nedvärderande behandling.”.

Rättspraxis kring sexuellt våld eller tvång

Det finns mycket få rättsfall om olaga våldsskildring. Av dessa rör endast några olaga våldsskildringar med sexuellt innehåll.

Som exempel på våldspornografi som ansetts utgöra olaga våldsskildring kan nämnas scener i vilka offret sticks med nålar, scener med piskning, bondage samt scener där offret utsattes för elektriska stötar.⁸ Hovrättsmannen Mats Melin gjorde en översyn av praxis i början av 2000-talet, och listade då bland annat olika typer av våld som *inte* bedömts utgöra olaga våldsskildring av domstolarna. Melin konstaterade t.ex. att skildringar av s.k. fist-fucking vanligtvis inte ansågs utgöra olaga våldsskildring, om handlingen inte föreföll smärtsam. ”Daskningar” eller andra lätta slag ansågs inte heller utgöra våldsskildring, däremot regelrätta piskningar med t.ex. spö. Att den ena parten var bunden under sexualakten ansågs inte heller i sig utgöra olaga våldsskildring.⁹ Detta ska dock inte tolkas som någon allmängiltig uppdelning i tillåtna respektive otillåtna vålds-/tvångsytringar utan man får utgå från att domstolen gör en bedömning i varje enskilt fall.

I ett mål från Värmlands tingsrätt dömdes en man för spridning av ett antal filmer med sexuellt våld och tvång. Tvånget och våldet i filmerna varierade från mindre allvarligt våld till ren tortyr. Offrens reaktioner var också skiftande, vissa påvisade ingen reaktion alls medan andra visade smärta och rädsla. Vissa filmer menade tingsrätten innehöll så grovt våld att det framstod som att det även i verkligheten skedde mot offrens vilja och att de drogats för att utstå behandlingen. Tingsrätten fann att alla utom en av filmerna utgjorde olaga våldsskildring. Gällande den undantagna filmen menade tingsrätten att kvinnan mera aktivt deltog i huvuddelen av de sexuella aktiviteterna i filmen och inte gav intrycket av ett lidande passivt offer på sätt som i övriga filmer i målet.¹⁰

Att någon till synes frivilligt utsätter sig för våld medför inte att skildringen ska anses laglig, vilket framgår av ett rättsfall från Svea hovrätt. Däremot ansågs inslagen av frivillighet i det målet ha betydelse för bedömningen av brottets svårhet.¹¹

I RH 1996:87 har uttalats att våldet eller tvånget ska vara ”iakttagbart”. Rättsfallet behandlar frågan om skildringen av ett samlag mellan ett barn och en vuxen skulle anses utgöra olaga våldsskildring, även om det inte framkommer något synbart våld eller tvång.

I det aktuella målet, menade hovrätten, fanns filmer där barn till synes frivilligt genomförde samlag med vuxna, och där syftet tycktes vara att återge ett frivilligt samlag. Penetrationen i filmerna återgavs inte på ett sådant sätt att den kunde uppfattas som smärtefylld. Detta kunde enligt hovrätten bero på ”att kameran har vinklats på ett visst sätt, att delar av filmen har klippts bort, att bedövningsmedel har använts eller att barnen inte känner någon smärta på grund av tidigare övergrepp”. Oavsett orsak ansåg

⁷ Prop. 1986/87:151 s. 183.

⁸ Stockholms tingsrätt, mål B 8-781-96.

⁹ Ds 2001:5, *Förråande pornografiska filmer - en översyn av 4 § lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram*, PM av hovrättslagmannen Mats Melin, s. 41.

¹⁰ Värmlands tingsrätt, mål B 5738-05.

¹¹ Svea hovrätt, mål B 1326-94.

hovrätten att filmerna inte innehöll en tillräcklig grad av våld eller tvång, och åtalet för olaga våldsskildring beträffande sådana filmer ogillades (den tilltalade dömdes dock för barnpornografibrott).

Dokumenterade sexuella övergrepp mot barn är alltså inte alltid olaga våldsskildringar. Vad gäller pornografiska skildringar av vuxna kan man tänka sig att vuxna utsätts för handlingar som man typiskt sett tar skada av, men där det inte framgår tillräckligt tydligt att det är fråga om en vålds- eller tvångssituation. Sådana skildringar omfattas inte av bestämmelsen enligt hovrättens resonemang.

I ett annat hovrättsavgörande har förarbetena tolkats som att det med våld anses sådant som kan leda till ansvar för misshandel eller andra allvarigare våldsbrott eller ”annat fysiskt betvingande”. Det konstaterades att det inte gick att dra några slutsatser om vad som är den nedre gränsen för tvång. Hovrätten hämtade därför ledning från sexualbrottslagstiftningen och uttalade att det ska vara fråga om ”skildringar som är ägnade att uppfattas så att offret befinner sig i en påtaglig tvångssituation, t.ex. hotas av misshandel”.¹² Att hovrätten talar om att skildringarna ska vara *ägnade att uppfattas* på ett visst sätt innebär att det krävs inte att offret faktiskt befinner sig i en tvångssituation utan det får anses tillräckligt att skildringen typiskt sett uppfattas så.

Göta hovrätt har nyligen prövat ett mål om grovt barnpornografibrott och olaga våldsskildring. En man innehade stora mängder barnpornografi, men även annan pornografi med grova våldsinslag. Åklagaren kunde styrka att mannen hade spridit barnpornografiskt material, däremot gick det inte styrka att pornografin som skildrade sexuellt våld mot vuxna hade spridits. Barnpornografibrottet konsumerar olaga våldsskildring och den tilltalade dömdes därför för barnpornografibrott men friades för olaga våldsskildring.¹³

Analys

Omfattas dagens våldspornografi av bestämmelsen om olaga våldsskildring?

En stor del av dagens ”mainstream”-pornografi innehåller inslag av våld och förnedring. Det kan antas att mycket av den pornografi som produceras idag har ett innehåll som utgör olaga våldsskildringar. Detta åtminstone förutsatt att pornografin innehåller iakttagbart våld (misshandel eller annat fysiskt betvingande) eller vad som uppfattas som en påtaglig tvångssituation. Även skildringar där offren till synes samtycker till våld och förnedring kan utgöra olaga våldsskildring.

Lagen har visserligen tillämpats väldigt lite de senaste åren. Att dagens internetpornografi kan utgöra olaga våldsskildring bekräftas dock av det färskaste rättsfallet från Göta hovrätt som redovisats ovan (även om den tilltalade friades för att själva spridningen inte).

Kan producenterna åtalas?

De som är inblandade i porrproduktionen kan tänkas göra sig skyldiga till olaga våldsskildring både genom skildring och spridning. En filmproducent driver och ansvarar ju för framställningen och kan anses vara ”den som skildrar”. Alltså bör en producent kunna fällas till ansvar när denne producerar pornografi med våldsinslag. För att fällas till ansvar för att ha gjort skildringen förutsätts att det kan styrkas att producenten haft uppsåt till det våldsamma innehållet.

Man kan också tänka sig att producenten hanterar materialet på ett sätt som utgör spridning. Förutsatt att spridningen går att styrka kan producenten då dömas för denna gärning. Här kan producenten även dömas till oaktsamhetsformen av olaga våldsskildring om producenten av oaktsamhet kan sägas ha

¹² Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 649-96.

¹³ Göta hovrätt, mål B 2062-20.

spridit skildringen inom ramen för sin yrkesmässiga verksamhet eller i annat förvärvssyfte (se paragrafens andra stycke).

Förutsättningarna för åtal är något annorlunda om brottet begås i ett grundlagsskyddat medium, där den så kallade ansvarskedjan tillämpas. Då är det i första hand är utgivaren som är ansvarig, och producenten är inte nödvändigtvis utgivare.

Som nämnts ovan är det mycket ovanligt att någon åtalas för olaga våldsskildring, särskilt vad gäller våldspornografi. Det kan finnas många förklaringar till detta, såsom bevissvårigheter (kanske framför allt vad gäller teknisk bevisning), bristande resurser till utredningar, osäkerhet kring vem som ska hållas ansvarig, preskription eller internationella aspekter. Även om pornografin produceras i Sverige kan producenterna till exempel välja att skicka ut materialet från andra länder, där den svenska polisen saknar resurser och där det är svårare för polisen att spåra materialet. I samtal med Justitiekanslerns registratur har jag också bekräftat att anmälningar om olaga våldsskildring i pornografi är mycket ovanligt, vilket givetvis också påverkar antalet åtal. För att kunna dra några säkra slutsatser om varför åtalen är så få krävs dock en djupare granskning.

Slutsats

Denna granskning ger vid handen att sådana skildringar kan omfattas av bestämmelsen om olaga våldsskildring, förutsatt att våldet eller tvånget är iakttagbart. Det ska då även vara möjligt att åtala porrproducenterna, som ju är delaktiga i skildringarna och spridningen av dem.

Samtidigt kan konstateras att lagen tillämpas mycket sällan och knappt alls vad gäller pornografi. Detta trots att vi idag har betydligt mer kunskap om pornografins skadeverkningar än vad man hade när lagstiftningen tillkom, vilket skulle kunna tänkas göra lagstiftningen än mer aktuell. För att få svar på vad detta beror på krävs vidare utredning.